BAŞYAZI

Lozan'ın sağladığı ve yol açtığı **başarılar büyük**

M. Rifat HİSARCIKLIOĞLU
TOBB Başkanı
Avrupa Ticaret ve Sanayi Odaları Birliği (Eurochambres) Başkan Yardımcısı
İslam Ticaret, Sanayi ve Tarım Odası (ICCIA) Başkan Yardımcısı ve Milletlerarası Ticaret Odası (ICC) Yönetim Kurulu Üyesi
baskanlik@tobb.org.tr

Bütün ülkeler kendi kurucu belgelerine büyük önem verir. ABD'nin Bağımsızlık Bildirgesi, Fransızların İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi, İngilizlerin Magna Carta'sı neyse bizim için de Lozan öyledir. Lozan, millet olmamızı sağlayan ve bütünleştiren bir faktördür. Lozan'da muhakkak eksiklerimiz ve kusurlarımız olmuştur ama tümünü karalamak bilgisizlik ve vicdansızlıktır.

Temmuz ayında Türkiye için önemli bir günün yıl dönümü yaşandı. 24 Temmuz Lozan Antlaşması'nın 90. yıl dönümüydü.

20 Kasım 1922'de Lozan görüşmeleri başladı. Temel konularda tarafların tavize yanaşmaması ve önemli görüş ayrılıkları çıkması üzerine 4 Şubat 1923'te görüşmeler kesildi. 23 Nisan'da tekrar başlayan görüşmeler, 24 Temmuz 1923'te Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasıyla sonuçlandı.

Bütün ülkeler kendi kurucu belgelerine büyük önem verir. ABD'nin Bağımsılık Bildirgesi, Fransızların İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi, İngilizlerin Magna Carta'sı neysebizim için de Lozan öyledir. Millet olmamızı sağlayan ve bizi bütünleştiren bir faktördür.

Ne yazık ki son zamanlarda Lozan'ı tartışırken polemik diline "Zafer mi, hezimet mi?" ikilemine sürükleniyoruz. Her konuda olduğu gibi, Lozan konusunda da ak ve kara gibi iki kesin sınıflamaya gitmek, ufuk daraltıcı ve öğrenmeyi engelleyici bir dehlize düşmek olur.

Mahiyet olarak Lozan, Sevr'in hafifletilmiş devamı değil, Sevr'i önemli ölçüde tasfiye eden yeni bir anlaşmadır. Lord Curzon'a göre Türkiye Dünya Harbi'nde mağlup olmuştu. Milli Mücadele'de ise sadece Yunanistan'a karşı zafer kazanmıştı. Dolayısıyla Lozan'da hâlâ mağlup Türkiye ile galip İngiltere ve müttefikleri masada oturuyordu.

Lozan'ın en büyük başarısı bu tezi çürütüp, Türkiye'nin galip devlet olduğunu kabul ettirmesidir. Lozan'daki en kavgalı konu olan kapitülasyonların kaldırılmış olmasının temelinde de bu büyük başarı yatar.

Lozan'da hatalarımız da olmuştur. Ankara'nın tecrübeli diplomatlarından yararlanmaması, aceleci davranması ve bunu İngilizlerin öğrenmesi, iç politikamızdaki çelişkilerin erken ortaya çıkması gibi faktörler bilhassa Musul meselesinde elimizi zayıflatmıştır. Diplomatik hatalar ve daha da önemlisi askeri güçsüzlüğümüz Musul meselesini daha iyi bir sonuca ulaştırmamıza engel oldu. Bugünkü sınırları kabul etmek zorunda kaldık.

Görüşmeler kesintiye uğradığında İsmet Paşa gazetecilere, "Bütün fedakârlıkları yaptım, her şeyi kabul ettim, fakat memleketin iktisadi esaretini reddettim" açıklamasını yaptı. Lozan tutanakları gösteriyor ki, Lozan Barış Konferansı iktisadi konularda çıkmaza girmişti. Müttefikler kapitülasyonların yerine iktisadi, mali ve hukuki bir imtiyazlar düzeni kurulması için dayatmış, Türk heyeti reddettiği için görüşmeler tıkanmıştı.

Lozan'da günümüzde kamu diplomasisi adı verilen bir propaganda savaşı da yürütüldü. Batılılar barış uğruna Türklere çok cömert davrandıklarını ama Türklerin barışa yanaşmadığını söyleyip duruyorlardı. İsmet Paşa da aksine barış için her fedakârlığı yaptığımızı ama iktisadi esareti kabul etmediğimizi söylüyordu. Lozan'da en büyük başarı kapitülasyonların kaldırılmasıdır. Lozan'da en büyük kavgalar bağımsızlığı ihlal eden bu imtiyazlar düzenin kaldırılmasında yaşandı.

İsmet Paşa'nın sözleriyle, "Şu genişlikte, bu genişlikte bir vatan" ama "Mutlaka tam bağımsız!" Bunun anlamı kapitülasyonları tamamen kaldırmak için, örneğin Musul meselesinde toprak tavizi vermemizdir. Musul dışında, Lozan'ın sağladığı ve yol açtığı başarılar büyüktür. Lozan'da ana hatlarıyla milli hedeflerimize ulaşıldı. Gerçi Lozan'da Ege adalarını ve Kıbrıs'ı geri almış değiliz. Misak-ı Milli içindeki Musul'u kaybettik, Boğazlar'da tam egemenliğimizi kuramadık, Hatay'ı alamadık.

Peki, adaları niye alamamıştık? İngiliz ve Fransız harp gemileri hâlâ Boğazlar ve İzmir sularında bekliyordu. Milli Mücadele'nin kahraman ordusuysa sadece kara ordusuydu, elinde ufak bir çıkarma aracı bile yoktu. Üstelik adaları Balkan Harbi'nde kaybetmiştik. Kıbrıs ise zaten çok daha önce kaybedilmişti. Boğazlar'da tam egemenliğimizi dünya dengeleri daha elverişli hale geldiğinde Montrö Antlaşması'yla 1936'da sağlayacak, sonra da Hatay'ı anavatana katacaktık.

Musul'da karşımızdaki güç İngiliz ordusuydu. Musul'u İngilizlerden bütünüyle almaya gücümüz yetmezdi. Savaşmak yeni kurtarılmış vatanın tamamını tehlikeye sokabilirdi. Ankara savaş yorgunuydu, harap ülkeyi kalkındırmaya başlamak için bir an önce sulh istiyordu. Onun için Musul'u ikinci derecede hedeflerimiz arasına koyarak masaya oturmuştuk. İngiliz istihbaratının bunu öğrenmesi de masada aleyhimize oldu. Ve nihai darbe 1925'te Şeyh Sait İsyanı'yla geldi. Musul 1926'da resmen gitmiş oldu.

Lozan'la ilgili önemli bir hurafe de süresinin 100 yıl olduğu ve gizli maddelerinin bulunduğuhakkındadır. Bütün Lozan belgeleri Türkiye'de ve ilgili ülkelerde açıktır. Dahası uluslararası belgeler ancak parlamentolar onaylarsa geçerli olur. Resmi gazetelerde yayımlanır, dolayısıyla gizli kalamaz.

Lozan'da muhakkak eksiklerimiz ve kusurlarımız olmuştur ama tümünü karalamak bilgisizlik ve vicdansızlıktır. Karmaşık olaylara ideolojik gözle bakmak yanıltıcıdır. Lozan'a da bütün renkleri görmeye çalışarak bakılmalı. Bunlara bakmadan, mesela sırf İsmet Paşa'ya siyasi taraftarlık veya aleyhtarlık duygusuyla, Lozan hakkında hüküm vermek yanlış olur.

Zafer mi, hezimet mi şeklinde ezbere yargıya varmaktan kaçınmak lazım. Zira ak-kara basitliğine indirgemek insanı körleştirir. Merakı öldürür. Daha kötüsü araştırıp öğrenebileceğimiz gerçekler konusunda bizi cahil bırakır. Bu cehaletle günümüzün karmaşık sorunlarına da miyop bakarız.

Özetle sorulması gereken, neye göre zafer veya hezimet? Arzu ve hayallerimize göre mi? Askeri, siyasi ve stratejik gerçeklere göre mi? Lozan'da alınan sonuçlar, Lozan'a giderken tespit edilen hedeflere önemli ölçüde uygundur. 1. Dünya Savaşı sonrasında imzalanmış bütün barış antlaşmaları 2. Dünya Savaşı'yla yok olduğu halde, Lozan'ın 90 yıldır devam ediyor olması, gerçekçi dengelere oturduğunun göstergesidir.

Lozan mutlaka okunması, dersler çıkarılması gereken fevkalade öğretici ve muazzam bir diplomatik savaş kitabıdır. Lozan'ı öğrenmek için okumak, bugünkü dünyayı kavramamız için de ufkumuzu açacaktır. Cepheden masaya, Lozan'ı yazanları saygı ve rahmetle anıyorum.